

11. Слівінська Н. М. Джерела і фактори формування трудових ресурсів (на прикладі Тернопільської обл.) // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Випуск № 3. – Тернопіль: Економічна думка. – 1999. – С. 332.
12. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом / Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. – Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.
13. Дулуб Л. М. Фактори формування та розвитку трудового потенціалу / Л. М. Дулуб // Научно-технический сборник Харьковского национального экономического университета. – 2005. – № 61. – 382 с.

Зубрицкая Я.О., Мищенко С.В.

Запорожский национальный технический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА НА РАЗНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УРОВНЯХ

Аннотация

В статье исследовано определение категории «трудовой потенциал», проанализированы компоненты и факторы формирования и сохранения трудового потенциала. Предложено авторское видение трудового потенциала, его составляющих и факторов его формирования и сохранения.

Ключевые слова: трудовой потенциал, компоненты, формирование, демографический фактор, сохранение трудового потенциала.

Zubrytska Ya.O., Mishchenko S.V.

Zaporizhzhya National Technical University

THEORETICAL BASIS OF REVIVAL OF THE LABOUR POTENTIAL ON DIFFERENT ECONOMIC LEVELS

Summary

The article investigates the definition of «labour potential», analyzes the components and factors of labour potential formation and revival. The author's vision of labour potential, its components and factors of labour potential formation and revival were suggested.

Keywords: labour potential, components, formation, demographic factor, labour potential revival.

УДК 330.131.7

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ковач М.Й.

Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Досліджено фінансові та економічні важелі, спрямовані на стимулювання, фінансову підтримку безпечних умов праці, залучення інвестицій підприємцями у сферу охорони праці. Розкрито основні джерела фінансування заходів, спрямованих на покращання охорони праці на підприємстві. Проаналізовано витрати, пов'язані з нещасними випадками та професійними захворюваннями. Визначено систему надання компенсацій для працівників, зайнятих на робочих місцях з несприятливими умовами праці як один з превентивних механізмів від потенційної небезпеки професійних ризиків. Запропоновано напрями економічного стимулювання покращання умов і охорони праці.

Ключові слова: безпека праці, нещасні випадки, витрати підприємств, економічні втрати, економічне стимулювання, інвестиції.

Постановка проблеми. Безпека праці є невід'ємною частиною повсякденного життя в усіх суспільствах. Їй приділяється щораз більше уваги, так як безпека праці є одним з найважливіших факторів соціальної та економічної політики держави.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні обумовлюють необхідність удосконалення економічних методів управління охороною праці, що ґрунтуються на використанні ринкових відносин у сфері охорони праці. Відсутність системи охорони здоров'я та безпеки

на роботі є надто дорогими. Досвід вказує, що ефективне управління охороною праці на підприємстві призводить до більшої ефективності та рентабельності.

Державні та регіональні органи управління охороною праці зосереджують свої зусилля на створенні та поновленні законодавчої та нормативно-правової бази, розробці та здійсненні комплексу організаційних заходів, посиленні контролю та нагляду. Однак, розробка дієвих економічних важелів і механізмів управління, які безпосередньо впливають на рівень умов праці, а також система управління не містить поки що у собі ефективних економічних методів, які б спонукали і заохочували роботодавців, що здійснюють заходи щодо покращання умов та охорони праці.

Покращання умов праці, зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності на підприємстві може мати як соціальний, так і економічний ефект, позаяк результати охорони праці призводять до збільшення фонду робочого часу, підвищення ефективності використання обладнання, устаткування, зменшення плинності кадрів, витрат на пільги та компенсації за несприятливі умови праці, скорочення видатків, пов'язаних із виробничим травматизмом та захворюваністю працівників та ін.

Але реалізація заходів, спрямованих на покращання умов праці, зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності на виробництві вимагає суттєвих затрат, що призводить до збільшення собівартості продукції, зменшення доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання фінансово-економічного забезпечення сфери охорони праці на підприємстві досліджували такі вчені: Амоша О.І. [1], Гандзюк М.П. [2], Дяченко Н.М. [4], Желібо Е.П. [2], Зацарний В.В. [6], Кузнецов Г. [7], Новікова О.Ф. [8], Сердюк В.Р. [10], Халімовський М.О. [2], Цогла О.О. [13] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Окремі дослідження проведені в період функціонування планової економіки, частина ж присвячена страховим методам захисту працівників від втрати працездатності у зв'язку з несприятливими умовами праці. У результаті – питання, пов'язані з економічними важелями та економічним стимулюванням підприємств щодо покращання умов і охорони праці в період ринкової економіки достатньо не досліджено, що і визначає актуальність дослідження. Актуальним є і визначення превентивних заходів на попередження нещасних випадків, професійних захворювань та охорону праці як способу мотивації економічної вигідності інвестицій в охорону праці.

Мета статті. Дослідження фінансово-економічних важелів управління охороною праці на підприємствах та розробка рекомендацій щодо створення методів економічного стимулювання діяльності підприємств із покращання умов і охорони праці на основі всебічного вивчення комплексу проблем, які виникають у зв'язку з затратами на охорону праці.

Виклад основного матеріалу. Питання охорони праці є одним із значимих на сучасному етапі життя суспільства, так як кількість випадків виробничого травматизму та професійних захворювань зростає, а роботодавці намагаються отримати

ти значний прибуток з мінімальним вкладенням засобів. Охороні та безпеці праці приділяється мало уваги, а вимоги безпеки праці ігноруються. Не враховується і те, що при дії на організм людини шкідливих виробничих чинників значно зменшується продуктивність праці.

Охорона праці на підприємстві часто сприймається як затратна діяльність, яка не приносить доходів. Тому чимдалі важливою стає оцінка значення економіки охорони праці, у тому числі затрат, пов'язаних з нещасними випадками на підприємстві.

Забезпечення охорони праці, у тому числі і відповідності фактичних умов праці вимогам, входить у обов'язки роботодавця. У зв'язку з цим, роботодавець повинен організувати створення ефективної системи управління охороною праці на підприємстві, що призведе до підвищення якості продукції. Економічні витрати, пов'язані з виробничим травматизмом і професійними захворюваннями значні і складають у розвинених країнах близько 4% ВВП.

В Україні у 2014 році кількість потерпілих (членів їх сімей) (станом на 01.01.2015 р.) складала 259,7 тис. осіб. За 2014 рік потерпілим (членам їх сімей) здійснено виплати у розмірі 5160,1 млн. грн. (3,3% ВВП) (табл. 1).

Таблиця 1

Структура виплачених коштів на відшкодування шкоди потерпілим (членам їх сімей) за видами виплат за 2014 рік

Показник	Сума затрат, в млн. грн.
Щомісячна грошова сума в разі часткової чи повної втрати працездатності потерпілого	4133,14
Одноразова допомога в разі стійкої втрати працездатності потерпілому	542,39
Щомісячна страхова виплата особам, які мають на це право в разі смерті потерпілого	211,36
Одноразова допомога в разі смерті потерпілого	153,99
Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого	86,86
Одноразова допомога у разі смерті потерпілого	26,79
Виплата на поховання потерпілого	1,16
Грошова сума за моральну шкоду за наявності факту заподіяної цієї шкоди	3,84
Страхові виплати потерпілому при тимчасовому переведенні на легшу роботу	0,56

Джерело [12]

При цьому слід зазначити, що за оцінкою Національного дослідження з питань реєстрації нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань і повідомлення про них, виконаного в рамках проекту Євросоюз – Міжнародне бюро праці «Поліпшення стану безпеки праці та здоров'я на робочих місцях в контексті гідної праці» (2012 р.), офіційна статистика в Україні фіксує лише 25% усіх нещасних випадків на виробництві.

Кожен працівник наносить національній системі охорони здоров'я економічні втрати у разі

нехтування безпекою праці. Однак, кожен може отримати і вигоди з дотримання правил техніки безпеки. Національна стратегія у сфері охорони праці може мати безліч переваг, у тому числі:

- кращу продуктивність праці завдяки зменшенню листків непрацездатності;
- зниження витрат на охорону здоров'я;
- збереження працівників старшого віку у галузі;
- стимулювання ефективних методів роботи і технологій;
- скорочення кількості працівників, які змушені були скоротити свій робочий час у зв'язку з родинними проблемами.

Аналіз стану умов та охорони праці в Україні свідчить про незадовільний стан у цій сфері. І однією з головних причин в сфері охорони праці є те, що діяльність усієї системи охорони праці спрямована, головним чином, на подолання наслідків шкідливої дії виробничого середовища на організм працюючої людини і тільки в меншій мірі на профілактику професійних ризиків, на створення достойних умов праці ще на стадії розробки технологічних процесів, проектування обладнання тощо.

Оцінка ефективності здійснення працезохоронних заходів свідчить про те, що роботодавці в основному здійснюють превентивні та профілактичні заходи тільки у разі, якщо вони є прибутковими. Однак тільки частина реалізованих заходів може приносити економічну віддачу.

Джерелами фінансування заходів, спрямованих на покращання охорони праці на підприємстві можуть бути (рис. 1).

Рис. 1. Джерела фінансування заходів, спрямованих на покращання охорони праці

Джерело: розроблено автором за даними [11, с. 245]

Механізм витрат підприємств на заходи щодо поліпшення умов та охорони праці в основному передбачає п'ять груп витрат (рис. 2).

Витрати можуть бути прямі і непрямі.

Прямі витрати (зовнішні) пов'язані з нещасними випадками та профзахворюваннями:

- несплачена заробітна плата потерпілого;
- медичні витрати потерпілого;
- час і засоби, витрачені на догляд рідними і близькими потерпілого;
- можливі обмеження способу життя потерпілого;

- державні медичні гарантії, отримані потерпілим відповідно до чинного законодавства;
- забруднення навколишнього середовища в районі підприємства.

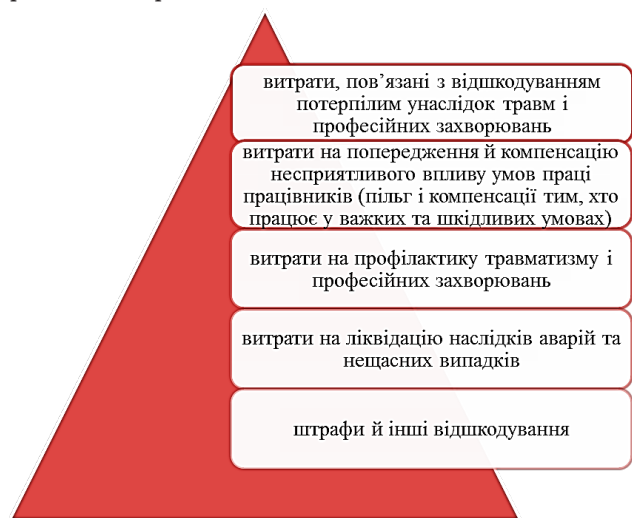

Рис. 2. Схема механізму витрат на заходи щодо поліпшення умов та охорони праці

Джерело: розроблено автором за даними [11, с. 245]

Потенційними непрямими витратами підприємства (внутрішніми витратами), пов'язаними з нещасними випадками та професійними захворюваннями на підприємстві є наступні:

- втрата прибутку;
- втрата продуктивності праці;
- порушення виробничих процесів;
- моральний вплив на колег;
- залучення персоналу до розслідування нещасних випадків;
- витрати на прийом на роботу і навчання нових працівників;
- збитки в обладнанні і матеріалах;
- зниження якості продукції після нещасних випадків;
- зниження продуктивності праці травмованих працівників, які переведені на більш легку роботу;
- витрати на утримання резервних виробничих потужностей для покриття втрат, пов'язаних з нещасними випадками.

Аналіз вищенаведених витрат свідчить про те, що бюджету підприємств наносяться значні збитки. Тому необхідно здійснювати інтеграцію системи управління охороною праці у інші системи управління, як то: міжнародні стандарти ISO 9000 (якість продукції); ISO 14000 (якість навколишнього середовища).

Однак, витрати на заходи з охорони праці дедалі скорочуються, що обмежує можливості підприємств у створенні такої системи регулювання охорони праці, яка б забезпечувала безпечні умови праці, сприяла зниженню рівня травматизму, ризиків виникнення виробничого травматизму, професійних захворювань та аварій. Економія витрат, як правило, призводить до збільшення прямих та непрямих витрат на подолання наслідків аварій на виробництві, медичну, професійну та соціальну реабілітацію потерпілих. Це призводить до зростання собівартості продукції, зниження ефективності виробництва та фінансових втрат [9, с. 107-112].

Дослідження свідчать, що основні витрати на підприємствах припадають не на створення безпечної техніки, попередження виробничого травматизму і захворюваності, не на нормалізацію умов праці, а на пільги й компенсації, пов'язані з небезпечними і шкідливими умовами праці.

Науково-технічний прогрес є потужним фактором формування сприятливих умов праці, що можуть створювати певний виробничий комфорт. Однак, цього недостатньо, позаяк важливою необхідністю є прийняття правових, організаційних і економічних заходів, які б формували пріоритетність завдань щодо створення сприятливих умов праці. Найбільш ефективними є превентивні заходи з безпеки праці і збереження здоров'я громадян.

У якості превентивного механізму від потенційної небезпеки професійних ризиків склалася система надання компенсацій для працівників, зайнятих на робочих місцях з несприятливими умовами праці. Такі компенсації за призначенням можна розділити на 2 групи:

- компенсації, які обмежують робочий час, як правило збільшують час для відпочинку і відновлення робочої сили: скорочений робочий день, додаткова щорічна відпустка, пільгове пенсійне забезпечення;

- натуральні і грошові засоби для задоволення матеріальних потреб працівників: доплати, лікувально-профілактичне харчування, безоплатна видача молока та інших продуктів.

Система компенсацій виконує такі важливі функції: сприяння нормалізації умов відновлення робочої сили, зниження професійних ризиків та стимулювання зайнятості на робочих місцях з несприятливими умовами праці. Важливим напрямком створення методів економічного стимулювання покращання умов і охорони праці є обґрунтування і практичне застосування пільг у системі оподаткування, оскільки збереження життя і здоров'я працівників є важливим пріоритетом державної політики у галузі охорони праці [5].

Тому для покращання умов і охорони праці на підприємстві пропонуються такі напрями:

- пільгове оподаткування виробництва, яке, як правило, обраховується і сплачується у бюджет затрат, що включаються у собівартість продукції;

- придбання засобів індивідуального захисту, що є важливим з точки зору соціального значення;
- надання пільг підприємствам будь-яких організаційно-правових форм і сфер економіки щодо покращання умов і охорони праці, оскільки впливає на нарахування валового прибутку.

Проблема стимулювання і фінансування є однією з найактуальніших економічних проблем охорони праці. Для цього на підприємствах, ор-

ганізаціях, установах застосовуються відповідні механізми, зокрема, економічні методи управління на виробництві. Ці методи спрямовані на створення таких умов праці, які б стимулювали діяльність підприємств для досягнення важливої мети охорони праці з урахуванням інтересів двох сторін. Ними можуть бути системи стимулювання охорони праці на підприємстві: штрафи, знижки, надбавки до страхових тарифів та ін. Або ж непряме стимулювання, яке використовує адміністративно-правові методи: фінансові потреби охорони праці за рахунок собівартості, зниження оподаткування тощо.

З метою підвищення зацікавленості роботодавців здійснювати інвестиції у заходи щодо покращання умов і охорони праці необхідно включати у собівартість продукції (робіт, послуг) усї реальні виробничі затрати.

Відчутні вигоди (у вигляді поточних витрат) в охорону праці можуть приносити інвестиції, які за невеликий проміжок часу окупаються. Термін окупності капіталовкладень на охорону праці можна розрахувати за формулою:

$$\text{Термін окупності} = \frac{\text{величина затрат}}{\text{річний дохід (економія)}}$$

В країнах ЄС ввели програми фінансової винагороди для безпечних і здорових робочих місць на підприємствах: низькі страхові внески, податкові пільги, державні дотації та субсидії.

Тому необхідно змінювати ставлення до безпеки праці як з боку держави, так і роботодавця та працівників.

Висновки і пропозиції. Створенню ефективного механізму діяльності підприємств щодо покращання умов і охорони праці сприяють ринкові економічні методи управління, які включають страхові методи захисту працівників, що ґрунтуються на обліку професійних ризиків, фінансове інвестування та економічне стимулювання підприємств. Покращання умов праці, зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності на конкретному підприємстві може мати не лише соціальний, але й економічний ефект, що призводить до збільшення фонду робочого часу, підвищення ефективності використання обладнання, зменшення плинності кадрів, зменшення витрат на пільги та компенсації за несприятливі умови праці, скорочення видатків, пов'язаних із виробничим травматизмом та захворюваністю працівників. З метою покращання умов та безпеки праці на підприємствах, ефективного управління охороною праці, пропонується здійснювати превентивні економічні заходи: створення системи надання компенсацій працівникам та системи стимулювання охорони праці на підприємстві, залучення інвестицій.

Список літератури:

1. Амоша А. И. Условия труда и эффективность производства (социально-экономические проблемы гармонизации и методы оптимизации) / А. И. Амоша. – К.: Наук. думка, 1997. – 184 с.
2. Гандзюк М. П., Желібо Є. П., Халімовський М. О. Основи охорони праці. Підручник для студ. вищих навч. закладів / За ред. М. П. Гандзюка. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.
3. Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dnop.kiev.ua>
4. Дяченко Н. М. Економічні аспекти охорони праці / Н. М. Дяченко // Науковий вісник КУЕІТУ. – 2011. – № 4. – С. 24-126.

5. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2694-12>
6. Зацарний В. В. Охорона праці. Навч. посібник для дистанційного навчання / В. В. Зацарний // К.: Університет «Україна», 2006. – 304 с.
7. Кузнецов Г. Базовий принцип зацікавленості: Європейська модель економічного стимулювання охорони праці / Г. Кузнецов // Інформ. бюлетень з охорони праці. – 2001. – № 2. – С. 10-12.
8. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О. Ф. Новікова // Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 459 с.
9. Поторчин С. О. Економічні та правові передумови забезпечення безпечної трудової діяльності. – Економіка та право. – 2013. – № 3. – С. 106-114.
10. Сердюк В. Р. Соціально-економічні аспекти охорони праці / В. Р. Сердюк // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2009. – № 5. – С. 555-59.
11. Сорочинська О. Л. Стан охорони праці в Україні та заходи для її поліпшення / О. Л. Сорочинська // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Транспортні системи і технології. – 2014. – Вип. 24. – С. 240-247.
12. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.social.org.ua>
13. Цогла Олена О. Економічне стимулювання безпечних умов праці на виробництві / Олена О. Цогла // Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – 2014. – № 7 (157). – С. 393-396.

Ковач М.І.

Ужгородський торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університету

**ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ ОХРАНОЙ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ****Аннотация**

Исследованы финансовые и экономические рычаги, направленные на стимулирование, финансовую поддержку безопасных условий труда, привлечение инвестиций предпринимателями в сферу охраны труда. Раскрыты основные источники финансирования средств, направленных на улучшение охраны труда на предприятиях. Проанализированы расходы, связанные с несчастными случаями и профессиональными заболеваниями. Определена система предоставления компенсаций для работников, занятых на рабочих местах с неблагоприятными условиями труда как один из превентивных механизмов от потенциальной опасности профессиональных рисков. Предложены основные направления экономического стимулирования улучшения условий и охраны труда.

Ключевые слова: безопасность труда, несчастные случаи, расходы предприятий, экономические потери, экономическое стимулирование, инвестиции.

Kovach M.I.

Uzhorod Trade and Economic Institute
Kyiv National University of Trade and Economics

**FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF PERFECTION OCCUPATIONAL
SAFETY MANAGEMENT AT ENTERPRISES****Summary**

Research financial and economic levers aimed at stimulation, financial support of safe working conditions, attraction of investments by entrepreneurs in the field of labor safety. The basic sources of financing measures to improve safety at the enterprise have been investigated. The analysis of the costs associated with accidents and occupational diseases have been suggested. The system of providing compensation to workers employed in workplaces with adverse working conditions as one of the preventive mechanisms of the potential hazards of occupational risks. The directions of economic stimulation of improvement of the labour safety conditions have been presented.

Keywords: labor safety, accidents, enterprises expenses, economic charges, economic stimulation, investments.